

UKF

Medlemsinformation 2 - nyhetsbrev aug 2002

Arkeologidagen - Granhammarsmannen

Jonathan Lindström, sönd 18 augusti, kl 13

Exkursion till dödisgropen i Rösaringsåsen

Börje Sandén om fruktbarhetsdyrkan för 2000 år sedan enligt romaren Tacitus berättelse från år 98. Sönd 8 sept kl 13

Forska om din hembygd

Studiecirkel med Bengt Borkeby, start onsd. 2 okt. kl 19

Dagspressen om UKF:s 3-bandsverk

Patriotiska Sällskapet belönar.

UKF:s budskap från 1993 accepteras.

Ny bok om Dalupproret 1743 av professor Alf Åberg

När får Sverige en officiellt erkänd nationalsång?

Börje Sandén har forskat i frågan

Tidsbilder från perioden 1776 - 1813

Gudrun Sandén väljer bland 2000 artiklar. onsd 16 oktober kl 19

I Leif Erikssons kölvatten. - Onsd 13 november

Med kajak i östgrönländska farvatten Bo Palmehorn, UKF

Rapport från årsmötet

Föreningen för
Upplands-Bro
Kulturhistoriska
Forskningsinstitut

Ordförande: Curt Dahlgren. Markviksvägen 19. 165 59 Hässelby, 08-759 62 63, 0708-44 22 48
Kansli: Börje Sandén, Målarvägen 19, 197 30 Bro. 08-582 405 15 pg 27 58 94-4 bg 5418-2258
Upplys. 08-582 40515. Telesvar/fax 582 413 55. **UKF on Demand/Forskarakademin.** Bengt
Borkeby, 581 656 59 E-post ukforsk@algonet.se. Webbplats://www.algonet.se/~ukforsk

Program aktuella för UKF-medlemmar

Sönd 18 aug. kl 13. Västra Ryds kyrka. Arkeologidagen. Exkursion.

Granhammarsmannen. Den välbevarade bronsåldermannen hittades vid täckdikning 1953. Jonathan Lindström vid Riksantikvarieämbetet berättar om fyndet, undersökningarna som gjordes på 1950-talet och de nya undersökningar som han tagit initiativ till.

Det sker vid ett av Mälardalens största bronsåldersrösen med utsikt mot fyndplatsen. Vi får en beskrivning av hur bronsålderns stamområden kan ha gestaltat sig. Vi hoppas få militärens tillstånd att besöka själva fyndplatsen.

Tidsåtgång ca 2-3 timmar. Samling vid Västra Ryds kyrka kl 13. Västra Ryds kyrka ligger 6 km norr om Kungsängens pendeltågsstation, anslutningsbuss till Granhammar (Svea Livgarde).

Gångväg 2 km genom den gamla herrgårdsparken till vänster om det inhägnade kasernområdet och sedan en mindre väg rakt norrut från Granhammars huvudbyggnad.

Läs tidningsartiklerna från 1953 i förra nyhetsbrevet eller på www.algonet.se/~ukforsk

Sönd 8 sept kl 13. Parkering på Rösaringsåsen 1 km bortom Låssa kyrka i

Upplands-Bro. 20:- inkl dokumentation.

Exkursion till Djupdal - dödisgropen i Rösaringsåsen. Romaren Tacitus' 2000 år gamla berättelse om gudinnan Nerthus. Många försök har gjorts att finna platsen i Norden där fruktbarhetsgudinnan fördes fram i procession för att befrämja god årsväxt. Det skulle ha ägt rum i en helig lund på en ö i norra oceanen och i närheten av en sjö, som låg i hemlig avskildhet. Djupdal i Låssa/Upplands-Bro var en sjö för 2000 år sedan, liggande exakt i förlängningen av processionsvägen vid Rösaring. Börje Sandén redogör för den romerska historieskrivaren Tacitus' berättelse i dennes bok om germanerna.

Vandring 2 x 800 m. På återvägen gör vi en liten omväg till Savolax, en gammal finsk bosättning med bevarad husgrund i en skogplantering från 1964.

Exkursionen avslutas med ett besök vid själva Rösaring för dem som så önskar, ytterligare vandring 2 x 1000 m från parkeringsplatsen.

Onsd 16 okt kl 19.00 Villa Skoga, nära Kungsängens station. 20:-

Tidsbilder från perioden 1776 - 1813

Gudrun Sandén väljer bland ca 2000 artiklar ur en tidskrift om förhållanden och förbättringar inom lanthushållningen. Såväl allmänhet som vetenskapsmän har lämnat bidrag. Sammandrag av alla artiklarna har getts ut i bokform av UKF.

Läs om det stora bokverket i 3 band och DN:s anmälan av bokverket på vår hemsida.

Onsd 13 nov kl 19. Villa Skoga, nära Kungsängens station. 20:-

I Leif Erikssons kölvatten.

Med kajak i östgrönländska farvatten och möten med den ursprungliga inutiska befolkningen. Bo Palmehorn, UKF, berättar och visar bilder.

.....
Onsd 4 sept kl 20.00. Gamla prästgården i Bro. Arr. Svenska kyrkan i Bro

Kyrkan - statens informationskanal till allmänheten i århundraden.

Gudrun Sandén berättar om sitt arbete med kyrkans kungörelser under första hälften av 1800-talet. *Veckomässa kl 19. Därefter samkväm i prästgården. Föredrag kl 20-21*

Tisd 17 september kl 19. Villa Skoga, G:la landsvägen 4, Kungsängen. Arr. ABF.

När blickarna riktades mot Kungsängen. Lokalhistoria och rikshistoria.

Börje Sandén berättar bl. a. hur tillkomsten av vårt lands första grundlag, parlamentariska utveckling och representativa demokrati kan skildras från vår bygd genom viktiga tilldragelser åren 1306, 1502, 1517, 1743 samt några rikshistoriskt uppmärksammade personer från bygden.

Onsd 9 okt. kl 20. Gamla prästgården i Bro. Arr. Svenska kyrkan i Bro

Kyrkherden i Bro som skrev vårt lands första roman i mitten av 1700-talet

Börje Sandén berättar om Jakob Mörk, som var ledamot av Vetenskapsakademien, om hans böcker och om hans gärningar i Bro. *Veckomässa kl 19. Samkväm. Föredrag kl 20-21*

Forska om din hembygd

Var hittar vi arkiven, hur söker vi i dem och vad kan vi finna?

Det är några frågor som vi tillsammans skall försöka svara på i en studiecirkel i hembygdsforskning.

Start onsd 2 oktober kl 19 i Kungsängen. Lokal meddelas senare.

Besök på **Ortnamnsarkivet i Uppsala** är bokad för onsd 16 oktober kl 14-16.

Andra än cirkeldeltagare är också välkomna till studiebesöket.

Cirkelledare, Bengt Borkeby, som också tar emot anmälningar 08-581 656 59, sommar 0247-231 64
I samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan,

Dagens Nyheter och Vestmanlands läns tidning skriver om UKF:s stora 3-bandsverk

*Ur - DN - NAMN och NYTT
söndagen 7 april 2002*

Patriotiska sällskapet uppfostrade 1700-talet

På 1700-talet kostade ett gott råd 4 skillingar. Men det hade vi knappast tänkt på om det inte varit för makarna Sandén i Bro.

BÖRJE OCH GUDRUN SANDÉN i Bro utanför Stockholm brinner för sin hembygd. Visserligen har de bara bott i Bro i 50 år, ditflyttade lärare från Västerås och Spånga som de är. Men det är få delar av kommunen som de inte har genomströvat i jakt på dess historia. Sina upptäckter delar de med sig av till en bred allmänhet genom föredrag, rundvandringar, böcker och skrifter - allt producerat inom Upplands-Bro kulturhistoriska forskningsinstitut.

När de en dag i mars 1993 kom till klockstapeln i Håbo-Tibble kyrkby anade de knappast att besöket skulle påverka deras fritid under nästan tio år. - Där hittade vi en låda med häften med titeln "Hushållningsjournal" som hade givits ut av Patriotiska sällskapet på 1700-talet, berättar Gudrun Sandén. Innehållet var en guldgruva. Fyndet i klockstapeln fick vissa konsekvenser för paret Sandén. Gudrun började skriva in materialet i en dator och Börje ordnade det i en databas. I dag har arbetet resulterat i tre böcker.

Det är lätt att bli sittande med böckerna under näsan. Notiserna i Patriotiska

sällskapets skrifter; som kostade 4 skillingar styck, är en tidsmaskin rakt in i 1700-talets Sverige. Sällskapet, som bestod av ståndspersoner, såg som sin uppgift att förbättra Sverige inom varje upptänkligt område. Även om jordbruket av naturliga skäl tog mycket plats i häftena så finns här en rad andra goda råd. Som detta från i juli 1778: "En piga, 25 år, hade kvävts av kolos och var i 2 timmar helt utan medvetande. Man slog på henne vinättika men inget hjälpte, utom doktor Sages Alkali Volatilis fluor, som hon fick i näsan och sedan intog 25 droppar av. Hon är nu helt återställd."

MÄRKLIGA FENOMEN i naturen noterades också som det hagel "stora som orrägg" som den 10 augusti 1779 krossade 500 fönsterrutor i Vemdalen. "Dock klarade kyrkfönstren sig", konstaterar uppgiftslämnaren.

I oktober 1789 diskuterar sällskapets Carl Gustaf Creutz vad som kan ligga bakom missväxt, ett alltför vanligt fenomen för den tidens jordbrukare. Creutz konstaterade mycket riktigt att "okunnighet och åkrarnas placering" kan förklara en del av problemet men menade också att solförmörkelser och giftiga dimmor kunde ställa till med en del. Dessa två faktorer är nog fortfarande tämligen okända bland dagens agronomer.

Böckerna avslöjar en 1700-tals-människa inte olik oss själva. Uppfinningsrikedomen flödar i form av nya brokonstruktioner, jordbruks-

redskap och mediciner. Här finner vi råd om hur ett öl bäst bör bryggas, kött bör saltas och sill ska fiskas. Att tillvaron var hård visar en notis från i september 1789: "Uppsala. 2 307 fler födda än döda. 160 tvillingar och 1 trillingfödsel. Av de döda var 24 över 90 år och 1 över 100. 44 kvävdes av ammor eller mödrar, 2 barnamord, 6 självmördare, 3 mördade, 52 drunknade, 1 ihjälfrusen, 1 död genom åsknedslag."

FÖR DEN SOM TRODDE att rasism och främlingsfientlighet var något nutida påfund är det upplysande att läsa några inlägg om nomadiserande samer under rubriken "Om det icke vore lämpligt att kringstrykande lappar byggde hus och levde som andra".

Skribenterna förfasar sig över deras kringflyttande levnadssätt och framkastar en rad åtgärder som på sikt ska utrota hela släktet. Olof Björling föreslår kort och gott att barnen med tvång skulle tas ifrån dem för att "uppfostras till vanliga människor".

"Det berättas att de ligger nakna i sina kojor, vilka grova laster kan inte bli av detta", skriver Björling vidare.

De tre böckerna har i sig en ovanlig historia. För trots att de ser nog så bokriktiga ut har de framställts på makarnas Sandéns egen laser-skrivare: Något som fick den stora skrifvarfirmans chef för Europaproduktionen att lämna

Strasbourg för ett besök i Bro. Ingen hade nämligen tänkt på att det gick att göra böcker på detta vis.

- Skälet till att vi började framställa böcker själva var att inget tryckeri ville befatta sig med så små upplagor som några hundra exempel, berättar Börje Sandén som stolt kan konstatera att Upplands-Bro kulturhistoriska forskningsinstitut numera gör böcker när det så passar. Men skärning och bindning överläter man åt proffs.
Clas Svahn

Fotnot: *Namn och Nytt kommer under en tid framöver att publicera anmärkningsvärda notiser ur Patriotiska sällskapets Journal under vinjetten "Handfastheter".*

Även VLT - Vestmanlands Läns Tidning

anmäler bokverket i en stor artikel med valda delar av innehållet och ett antal bilder under rubriken:

200 år gammal visdom

Kungliga Patriotiska Sällskapets skrifter kan verka udda i dag, men när de skrevs för 200 år sedan var de det senaste i landsbygdsekonomi. John Kraft har studerat ett nytryck av skrifterna, som är både underhållande och tänkvärda.

Vid Patriotiska Sällskapets årsmöte i Ridarhuset belönades Gudrun och Börje med Sällskapets guldmedalj.

UKF:s budskap från 1993 accepteras. Ny bok om Dalupproret

Det är med tvekan som jag på nytt tar upp ämnet Dalupproret 1743.

Den frågan har jag nämligen torgfört många gånger förr; här i UKF:s nyhetsbrev, på hemsidan, i föredrag och i radioprogram.

Men det finns ett intressant skäl att ta upp saken på nytt. Fram till för ett halvår sedan var UKF:s bok från 1993 ensam om att presentera en ganska revolutionerande omvärdering av det som hände i Sverige 250 år tidigare. Och det med utgångspunkt från en av forskningen obeaktad skrivelse av ledarna för "resan", som man uttryckte sig.

Av de två senaste nyhetsbrev har det framgått att den officiella forskningen börjar ändra ståndpunkt. Doktorsavhandlingen från nov 2001 kan väl sägas se allmogens aktion som ett uppror med vissa positiva förtecken. Bl.a. visar den hur väl organiserad marschen till Stockholm var och hur den kunde användas som ett exempel på hur en organiserad protest kunde genomföras på 1700-talet.

Att dalallmogens marsch var välorganiserad var en av de viktiga inslagen i vår bok *Vad hände egentligen? del 3*. Med återgivandet av ett 50-tal historiska handlingar kunde jag visa på det berättigade i den svenska allmogens tankegångar. Tankegångar som en opartisk historiker, den brittiske professorn Michael Roberts, säger var unika för en europeisk bondebefolkning. (Se nedan)

En annan viktig tes i min argumentation var påståendet att *det hela aldrig var tänkt som ett uppror utan som en demonstration*, vilket framgår av den sjätte och sista punkten i deras skrivelse från Tibble gästgivargård, enligt vilken man underdånigt begär att kungen vid lägligt tillfälle måtte glädja sina undersåtar med sitt nådiga besök, så att "allmogen innan avtågandet hem igen må för Hans Kungl. Maj:ts höga person få muntligen betyda sin underdåniga vördnad".

Beträffande frågan om uppror kontra demonstration går Alf Åberg i sin nya bok "Tragedin på torget" på samma linje som jag. I sin bok sammanfattar han saken i exakt samma ordalag som han använde i sin anmälan av UKF:s bok i SvD i 1994.

"I regeringens officiella berättelse om Stora daldansen kallas den för en sammangaddning och ett uppror. Man

framhöll särskilt att mycket 'gement och löst' folk hade sällat sig till den beväpnade allmogen, som trots förbud hade trängt in i staden och löpt omkring överallt där. Allmogen hade satt sig upp mot regeringens ultimatum att utrymma staden och i stället låtit larmtrumman gå. Soldaterna hade fått order att slå ner upproret. Femtio bönder hade stupat i striden. Resten hade lagt ner sina vapen. Därmed hade faran undanröjts på randen till rikets undergång.

Denna partsinlaga har sedan använts i historieskrivningen fram till vår egen tid, men själva historien är långt mer komplcerad. Dalböndernas missnöje hade djupa lokala rötter och var sedan länge känt av regeringen. Den direkta orsaken till missnöjet var hattregeringens usla krigspolitik i Finland och de fruktansvärda förluster som drabbat Dal-regementet i slaget vid Villmanstrand och under hemresan efter kaputitionen i Helsingfors. Dalallmogens marsch mot Stockholm innebar inte någon sammansvärjning mot staten eller kungen utan var bara en demonstration för att återge bönderna deras bestämmanderätt på riksdagen."

Med dessa ord avslutade han som sagt också sin recension av UKF:s bok med rubriken *Nytt ljus över Daldansens blodbad*. Han fortsatte: "*Sedan dess (1930 års avhandling) har en del nytt material kommit fram, och man hälsar med glädje den nya sammanställning som publicerats av Börje Sandén vid Upplands-Bro kulturhistoriska forskningsinstitut - Vad hände egentligen? Dalupproret 1743. "Stora daldansen". Det är populärhistoria i gammal god mening, där författaren själv gjort undersökningar i arkiven och ställer självständiga och intressanta frågor till materialet. Mycket värdefullt är det stora aktmaterial som han publicerar och som ger läsaren möjlighet till egna studier.*"

Boken finns att antingen köpa eller låna på biblioteken. Bålsta bokhandel har den till försäljning. Den torde vara den enda i sitt slag. Priset är 180:- Boken omtar 295 sidor och är rikligt illustrerad med tecknade bilder i färg av Brokonstnären Tomasz Pydzik. Den kan också beställas

direkt hos UKF.

Nu återstår att se om dessa två böcker, som in sin tolkning av händelserna 1743 går åt samma håll kommer att påverka historiens syn på en av de mest dramatiska händelserna i Stockholms - och Sveriges - historia.

Jag kan inte undanhålla mig från att påpeka att den allra första seriösa historikern på 1780-talet, Sven Lagerbring, nära nog ordagrant skildrar Dalupproret enligt regeringens egen beskrivning utfärdad redan 17 dagar efter massakern i form av en officiell kungörelse som lästes upp i alla Sveriges kyrkor. Det tycks vara den beskrivningen som historien haft till grund för uppfattningen av allmogens agerande och avsikter.

Min bok lyfte också fram en idé hos den demonstrerande allmogen, som den senare forskningen kring det s.k. "Dalupproret 1743" inte berör alls eller mycket ytligt. Det gäller en passus i skrivelsen från Tibble/Kungsängen, som så oturligt för historieskrivningen aldrig uppmärksammades i de två vetenskapliga framställningar vi har av händelserna 1743, nämligen 1740-talets stora debattfråga i riksdagarna angående riksdagsmännens ansvar inför sina väljare.

Allmogen ansåg att de riksdagsmän man sände till riksdagen inte bara skulle framföra valmanskårens åsikter utan också redogöra för de ställningstaganden man gjort i debatten. Detta så mycket hellre som protokollen från

riksdagens sammanträden ännu inte var offentliga.

I andra historiska avhandlingar behandlas emellertid denna fråga mycket utförligt och jag har svårt att förstå hur en skildring av händelserna 1743 kan göras utan att den frågan - principalatsläran - diskuteras. Det är bl.a. denna viktiga fråga som den tidigare nämnda brittiske historikern redogör för i sin bok om den svenska Frihetstiden, där han i motsats till svenska historiker hävdar att det är i Sverige som denna sak första gången diskuteras av en bred allmänhet.

Jag tror att det i själva verket var denna ståndpunkt hos demonstranterna som gjorde att den just då samlade riksdagen lät militären stoppa en diskussion, som skulle blivit mycket farlig för riksdagsmännen, om de skulle tvingas ta ansvar för det revanschkrig som de startat i svenska folkets namn.

Frågan blev ännu mer diskuterad vid nästa riksdag. Då tog en av borgarna upp saken och debatten slutade inte förrän han dömts till livstids fängelse och riksdagen beslutat att det var en landsförrådsk handling att i fortsättningen ta upp ämnet.

Jag säger inte så mycket mer om denna sak här, utan hänvisar till *tidigare nyhetsbrev* och till *artiklar på hemsidan* för dem som inte har tidigare nummer av nyhetsbrev. Artiklarna berör **offentlighetsprincipen** och den **representativa demokratin**. Där finns också litteraturhänvisningar för den intresserade.

När får Sverige en officiellt fastställd nationalsång?

Svenska Flaggans dag hade firats i 90 år, när den förvandlades till Sveriges Nationaldag 1983.

Vi har sent omsider fått en nationaldag men ännu ingen officiell nationalsång. Det förvånade mig när jag för ett antal år sedan fick anledning att närmare undersöka historien kring Du gamla, du fria. Till våra skolor distribuerade Stiftelsen Svenska Flaggans Dag en folder med texten jämte en kommentar om sångens tillkomst. Några citat ur foldern: "... Du gamla, du fria – den svenska nationalsången är knappt 150 år. Ursprungligen började den med orden Du gamla, du friska... Richard Dybeck, folkminnesforskare och visdiktare skrev texten till en folkmelodi från Västmanland. Vi sekelskiftet lanserades den som patriotisk folksång. Den här foldern har tryckts i 1,2 miljoner exemplar och skickas ut till alla elever i Sveriges skolor..."

Visst hade jag hört, liksom säkert många andra i en äldre generation, att man förut använt ordet "friska" i stället för "fria". Men först några ord om Richard Dybeck. Vill man närmare studera våra runstenars historia kan man inte gå förbi honom, i varje fall inte om det gäller Upplands-Bro. Åren före 1860 for han runt i landet och letade efter runstenar som på olika sätt kommit bort och tecknade av dem han fann. I de reseskildringar som han lämnade till riksantikvarien kan man läsa om vad han fann i vår kommun. Han blev mycket förtjust i Assurstenen inmurad i ytterväggen till Bro kyrkas vapenhus. Den satte han som nummer ett i det första häftet av Sveriges runurkunder.

Denne märklige man fanns det anledning att studera lite närmare och jag upptäckte då att han 1865 hade tryckt texten till Du gamla, du fria i sin tidskrift Runa. Just det! Du gamla, du *fria*. Men redan 1845 hade han tryckt text och musik till den folkvisa som han i sin ungdom hört hemma i Odensvi. Den melodin visar sig vara identisk med den nuvarande så när som på ett par toner i mitten. På sina resor i landet upptecknade Dybeck mängder av folkmusik.

Han började mycket snart anordna "aftonunderhållningar" med nordisk folkmusik. Redan vid den första i Stockholm i november 1844 sjöngs hans Sång till Norden av en berömd sångare, kanske redan då i det senare utgivna arrangemanget för Solo med kör. En stor del av huvudstadens musikaliska värld hade infunnit sig och alla biljetter var sålda i förväg. Konserten gavs i repris i början av 1845 i närvaro av kungen och drottningen. En berömd operasångare i slutet av 1800-talet avslutade alla sina konserter med Du gamla, du *friska*, ett ordval som redan före Dybecks död hade börjat användas av enskilda sångare. Han protesterade mot detta, ordet *fria* var just själva andemeningen i hans text.

Sången blev emellertid mycket populär och den versionen trycktes i några sångböcker.

En folkskollärare sade i ett föredrag vid ett stort möte 1887: "Då vi svenskar äro de enda bland nationer, som sakna nationalsång, vågar jag föreslå som sådan: 'Du gamla, du friska' att sjungas unisont, med refrängen andra gången tvåstämmigt." Den fick sitt genombrott som allsång när Skansen började firandet av Svenska flaggans dag 1893. Jag känner inte till om man då återgått till den ursprungliga texten med "du fria". Felet rättades till i början av 1900-talet, men när sången sjöngs i samband med unionsupplösningen 1905 användes dock "du friska".

Mot bakgrunden av det ovan sagda är det märkligt att den nya Stiftelsen Sveriges Nationaldag med adress Sveriges Riksdag fortfarande (i början av år 2002) enligt uppgift från dess tjänsteman distribuerar samma folder till skolorna. Jag föreslog i min första kontakt i början av 90-talet att, om man i dagsläget nödvändigtvis behöver nämna frågan om "du friska", så kunde man formulera saken så att ordet "friska" användes när sången först trycktes i all-männa sångböcker.

Stiftelsens hemsida upplyser om allt som har med Nationaldagsfirandet att göra, liksom reglerna för flaggans handhavande, men nämner inte ett ord om någon national-sång. En från Stiftelsen fristående hemsida har samma uppfattning som Stiftelsen.

Muntligt fick jag i år veta av tjänstemannen på Stiftelsen, att frågan om en officiell nationalsång kommer att fattas inom en obestämd framtid. Man kan fråga sig om inte Stiftelsen blir tvungen att till slut förklara Richard Dybecks gamla sång från 1844 som officiell nationalsång

Olika försök genom tiderna att få fram en "värdig svensk nationalsång"

Till historien om Du gamla, du fria hör naturligtvis de många försöken att få till stånd en "riktig" nationalsång – en som handlar om Sverige. Redan Erik Gustaf Geijer hade i första hälften av 1800-talet föreslagit Biskop Thomas frihetssång, som finns i slutet av Engelbrektsvisan och som börjar med orden "Frihet är det bästa ting, som sökas kan all världen kring". Vid en första pristävling år 1899 om en passande melodi inkom 116 förslag. En tillsatt jury ansåg sig dock ej kunna utkora någon vinnare.

På Skansen fortsatte man att sjunga, nu Du gamla, du fria. Hugo Alfvén tillskrivs ett uttalande i Dagens Nyheter 1912, i vilket han påstås ha sagt att Du gamla, du fria som nationalsång var alldeles barock. Den vore helt enkelt en svensk punschsång, hopsatt av en viss kompositör i ett rusigt ögonblick. Dessutom var den alldeles för okonstnärlig, och Sveriges namn sänkades. Lagom till att Svenska flaggans dag flyttades till Stadion 1916 komponerade han musiken till Ossiannilssons dikt Sveriges Flagga, som börjar med orden Flamma stolt mot dunkla skyar. Den blev mycket populär "Sveriges nationalsång nr 2".

På 1930-talet i samband med Hitlers framgångar i Tyskland blev frågan om en svensk nationalsång närmast akut om man skall döma av prominenta uttalanden i Sverige 1933. Både en biskop och en minister pläderar för

"Frihetsvisan". "Tänk att ingen svensk tondiktare ännu lyckats skapa en melodi, som äntligen skulle skänka vårt land en värdig nationalsång! Vi har ju texten, kärnfull, manlig och skön, texten som nu i århundraden väntat på trollspöt, som skulle göra den till en sång på allas läppar. Jag tänker på biskop Thomas dikt" (ecklesiastikminister Arthur Engberg).

Nya pristävlingar, Dagens Nyheter 1934, Stockholms-Tidningen 1939 och Skansen 1940, lämnade sammanlagt över tusen förslag. Till dessa mer eller mindre fullständiga koncept hör de av trycket utgivna, som praktiskt taget alla erkända kompositörer bidragit med åren 1880-1940. Peterson-Berger, Ture Rangström. Alice Tegnér, Oskar Lindberg, Lars-Erik Larsson för att nämna några. Dessutom fick vi sånger med nationellt tema som Stenhammars Sverige, Hugo Alfvéns Sveriges flagga, Land, du välsignade.

Vid nationella högtidsdagar under 30- och 40-talen, inte bara vid Svenska flaggans dag, sjöngs Frihetssången och Du gamla, du fria liksom Flamma stolt. Den senare blev otroligt populär under allsångskvällarna på Skansen under Sven Liljas ledning både före och under andra världskriget. Det uppges att den sjöngs ca 500 gånger vid två konserter varje vecka med upp till 16 000 deltagare som mest.

Ett detektivarbete

Det skulle vara intressant att veta vad som är yttersta orsaken till diskussionen "fria - friska". De källor jag haft att tillgå är som synes motsägelsefulla. Nationalencyklopedin skriver: ... Dybeck upptecknade och utgav hundratals melodier från olika delar av landet. Till några av dem skrev D. texter, bl.a. "Du gamla, du fria (ursprungligen "friska"; tryckt 1845).

Enligt biografen över Dybeck, som jag stöder mig på, tryckte han 1845 i sin första serie av skrifter (1842-50) den *ursprungliga melodin och den västmanländska folksångens text*. När han efter ett uppehåll på femton år startade den andra serien 1865-76 återgav han i dess *första nummer sin egen text med ordet "fria"*. Detta framgår av en undersökning på Kungliga Biblioteket. I min ursprungliga framställning till Stiftelsen frågade jag, om man inte ansåg biografen tillförlitlig i denna fråga. (Inget svar). Det slutliga beviset i denna fråga torde finnas i Dybecks tidskrift från 1845. Har han där återgett sin egen text som han skrivit 1844 och använt "friska" men ändrat det till "fria" i utgåvan 1865?

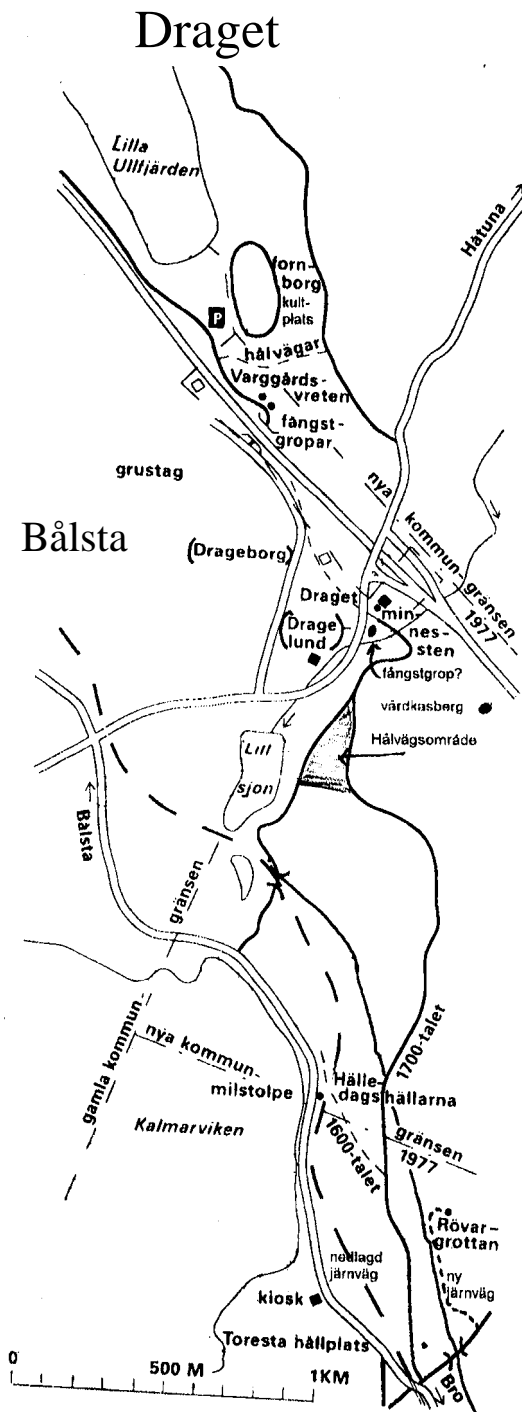
Jag hoppas kunna återkomma i följande Nyhetsbrev med det rätta svaret på gåtan.

Referenser:

Carl Mangård. *Richard Dybeck - folksångens skald*, Saxon & Lindströms förlag. Stockholm 1937
Henrik Karlsson. "O, ädle svensk" - *Biskop Thomas frihetssång i musik och politik*. Kungl. Musikaliska akademins skriftserie nr 59, 1988
Lars Linder. Artikel i DN 2002-06-23. *Svensk allsång - tröst efter Norgeförlust*.
NE. 1991. Artikel *Dybeck, Richard*
KB. Systemnummer 1568689. Titel *Runa : svenska*

Hänt sedan sist

Exkursionen till Draget lockade drygt 60 deltagare. Det mesta handlade om kommunikationer i traditionell mening, men dit kan också räknas historien om Rövargrottan. Till näset är även jakthistoria knuten i form av fångstgropar och minnen av en varggård. Näset var en viktig del i en drevjakt med "endast" 1200 deltagare i mitten av 1800-talet. Drevjakter i andra delar av landet där jaktområdet inte var omgivet av stora vatten kunde kräva över 4000 deltagare. För att minska behovet av drevkarlar infördes i mitten av 1700-talet s.k. rulljakttyg i stället för jaktlappar fastsatta på hundratals meter långa linor sammanfogade i kilometerlånga räckor. För demonstration hade vi fått låna ett rulljakttyg som finns hos Hedén på Norränge gård. Det är en "rullgardin" med en jägare i mansstorlek. Sådana sattes upp i rader på träden och när man hade djuren på önskad plats kunde ett fåtal personer smyga fram och dra ner dem och på så vis stänga reträttvägen för djuren. Den äldre metoden hade vid något tillfälle krävt 103 personer per dödat djur. Med den nya kom man ner i 4-5 personer per djur. Vid Börje Sandéns akuta ryggsnitt tog hustrun Gudrun över guidningen.

Till kommunikationshistorien fogas några minnen av forna jaktmetoder

Kommunikationshistoria

Det drygt 2 km breda näset mellan Mälärvikarna Lilla Ullfjärden i norr och Kalmarsanden i söder visar upp en hel provkarta på kommunikationsvägar genom tiderna till lands - till sjöss och i luften.

Till lands

De äldsta gång- och ridvägarna (hålvägar) söder om Lilla Ullfjärden riktade mot Fornsigstuna

Hålvägarna vid Lillsjön i riktning mot Stockholm

1600-talslandsvägen invid Kalmarsand

1700-talsvägen ovanför och delvis tvärs över hålvägarna vid Lillsjön

1800-talsvägen med sin bankutfyllnad i Mälaren, Gamla E 18

1876 års järnväg på berghyllan vid Kalmarsand

Nya dubbelspåret i tunnel genom det hindrande berget

1900-talets motorväg, mitt över Dragrännan

Vintervägen från bl a Stora Kopparberg

Vårdkaskedjan med sina signaleldar

Till sjöss

Fortida sjövägen Södertälje - Birka - Draget - Uppsala - Valsgärde - Vendel

Dragrännan fanns kvar ännu på 1920-talet

Ortnamnen Dragelund, Drageborg, Draget vittnar om traditionen att dra båtarna över näset som uppkom redan före vår tidräknings början

Hänt sedan sist - några notiser

* **Upplands-Bro Konstföreningen** har lagt ner verksamheten och skänkt kvarvarande kapital till kulturen i kommunen. UKF tackar för bidraget.

* I samband med exkursionen till Draget uppmärksammades vår verksamhet av **LokalTV i Håbo**, som gjorde program om Rövargrottan och Rösaring.

* Den **gamla järnvägsbanken på Stäksön** har av banverket gjorts till gång- och ridväg. När spårets skärning genom berget nära Stäketsundet fylldes igen har man lämnat en synlig rest av den ursprungliga vägbron från 1876. Vägbron var den enda på järnvägens sträckning genom Uppsala län. 1931 ersattes den av den nu rivna. Vägbron vid infarten till Kungsängen tillkom 1935.

* Ceremonin kring 500-årsminnet av det viktiga mötet vid **Kungsängens kyrka 1502** var ett samarrangemang mellan hembygdsföreningen, kyrkan och UKF, varvid Börje Sandén bidrog med historien om vad som hände både för 500 år sedan och vid hembygdsföreningens invigning av minnesstenen 1945. UKF avser att återge föredraget i nästa nummer av Kultur & Historia.

* Ur Fornminnesinventering. Tillägg 1979
I trädgården till Långsand i backen ner mot Ryssgraven.
“Borttagen källa med tradition. På platsen har funnits en källa, där enligt traditionen Karl XII:s liktåg vilade. På platsen har man funnit delar av kritpipor.”

* Kommunfullmäktige uppmärksammar storkommunens tillkomst för 50 år sedan genom att Börje Sandén fick berätta **Kungsängenhistoria** vid sista fullmäktigesammanträdet före sommaruppehållet och sedan fortsätta med **Brohistoria** vid första sammanträdet i Bro i höst. Som kommunalpolitiker i ca 20 år från mitten av 50-talet kan han ge glimtar av hur kommunen administrerades med ett mycket litet antal avlönade tjänstemän i en kommun med mindre än 4000 invånare.

* Gymnasister från **kommunens vänort Lämpele** besökte Upplands-Brogymnasiet i våras och gjorde då en bussfärd i kommunen med Börje Sandén. Bl.a. besöktes Savolax, en numera skogsplanterad gammal odlingsmark i borte delen av Rösaringsåsen. Såväl Savolax som ett ställe Karelen beskrivs som finska bosättningar från 1500-talet. Finnsta - Finsta anses i samma vetenskapliga avhandling vara från 1400-talet.

* **Upplands-museets personal**, inkluderande ett stort antal arkeologer, nyanställda för utgrävningarna längs ny E-4:an, har besökt Rösaring, där de guidades av Börje Sandén.

Upplysningar om UKF:s verksamhet

Börje Sandén, Målarvägen 19, 197 30 Bro
08-582 40 515; fax 08-582 413 55 E-post: ukforsk@algonet.se
Internetadress: www.algonet.se/~ukforsk

Book on Demand och Forskarakademien

Bengt Borkeby, 08-581 656 59; 0704-39 16 02, Hjortronv. 109, 196 35,
Kungsängen Medlemsavgiften 80:- sätts in på pg 27 58 94-4

* Rapport från UKF:s årsmöte.

UKF har inte längre kvar sin lokal i Kungsängen. Ny dator teknik och tryckeriernas ändrade policy som tillåter tryckning i hundratal och inte längre i tusental nedför att Bengt Borkeby och Börje Sandén i fortsättningen gör ett ex av aktuell bok i sin bostad och skickar den helt färdiga boken per CD eller mail till tryckeriet. Vi slipper därmed den - i dubbel bemärkelse - tunga pappershanteringen.

Föredraget om “Historia och bilder från två resor i Sovjetunionen i vikingars kölvatten” kan den intresserade ta del av 25 sept i Hembygdsförbundets lokal i “Klarahuset” i Sabbatsbergsområdet vid Arkeologisektionens föredragsserie. Närmare upplysning genom Börje Sandén.

Ny i styrelsearbetet är Bo Palmehorn, Håbo-Tibble. Karl-Erik Mörk, Vallentuna, slutar som suppleant efter att varit det sedan 1987, UKF:s första år.

En fråga angående bokföringen gällde jämförelsen mellan årets och föregående års balansräkningar. Det ville tyckas som om vi förbrukade mer pengar andra året än vi hade det föregående. Kassören kunde inte förklara det på annat sätt än att inkomster och utgifter för vår bokproduktion är spridda över flera år. Närvarande revisor kunde inte heller förklara saken. Beslöts att vidtala huvudrevisorn, tillika revisor i kommunen. Vid möte mellan kassör och bägge revisorerna kunde ingen annan förklaring ges än den som lämnades vid årsmötet. En trolig orsak kan vara att föreningen inte tillämpar företagsbokföring, där kostnader för olika projekt kan separeras. Vi för en enkel föreningsbokföring. Den bifogas varje år deklARATIONEN, vilket vi som ideell förening egentligen inte är skyldiga att göra.

Aktuella böcker

* **Hushållningsjournalerna 1776-1813.** 3 band, trådbundna, laminerad hård pärm, 18 x 26 cm, 768 sidor, ca 2000 artiklar i sammandrag, 444 vädertabeller, 125 ritningar, ett 50-tal boksidor i faksimil. Register med artiklarna uppdelade i 20 ämnesområden. Sak-, ort-, person- och författarregister, tillsammans 1900 sökord som ger ca 9000 hänvisningar. Pris 750:- Kan köpas på biblioteken, Bålsta bokhandel och direkt genom UKF.

* **Dalupproret 1743 - “Stora daldansen”**, med ca 50 historiska dokument. 295 sidor, trådbunden, hård pärm, stort antal teckningar i färg av Brokonstnären Tomasz Pydzik. 180:-
Här finns dokumenten som förklarar den nya tolkningen av händelsen.

Börje Sandén